

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ВІД ПЛАГІАТУ

Ульянова Г.О. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «Одеська юридична академія»

Одним із найважливіших напрямків стратегії інтеграції України до Європейського Союзу та світового співтовариства в цілому є створення національної системи захисту прав інтелектуальної власності взагалі та авторських прав, зокрема. Захист авторських прав є однією з найважливіших проблем у сучасному цивільному праві. Технічний прогрес, в основі якого беззаперечно є результати інтелектуальної діяльності, в свою чергу створює нові можливості для розширення сфер і способів використання об'єктів права інтелектуальної власності, вираження їх у нових формах. Переваги, які надає авторам творча діяльність, зокрема, відомість, популярність, матеріальне забезпечення, приваблюють увагу до результатів творчої діяльності осіб, які бажають збагатись або досягти будь-яких інших результатів у науковій, творчій сферах без докладання зайвих зусиль за рахунок привласнення творчих здобутків інших осіб. Поряд з постійним удосконаленням правових механізмів захисту авторських прав від їх неправомірного використання, виникають нові можливості для обходу технічних та правових засобів захисту прав творців. У зв'язку з цим, не втрачає актуальності питання пошуку нових ефективних способів захисту прав та інтересів творців від їх порушення.

Все ще поширеним явищем українського ринку є неправомірне використання об'єктів авторського права і суміжних прав, що призводить до зменшення бази оподаткування, погіршення міжнародного іміджу України, зниження її інвестиційної привабливості й занепаду вітчизняної індустрії, що базується на авторському праві і суміжних правах [1].

З кожним днем все більше уваги привертає проблема захисту авторських прав від плагіату. І якщо спочатку плагіат розглядався як порушення переважно авторського права, яке полягало у привласненні авторства на чужий літературний, художній твір, то в сучасних умовах плагіат суттєво розширив свої межі, що обумовлено наступним.

По-перше, це поява нових об'єктів права інтелектуальної власності, які не передбачені у законодавстві але за своїми ознаками підлягають правовій охороні, а їх творці набувають майнових та немайнових прав інтелектуальної власності. Яскравим прикладом таких об'єктів є реклама. На сьогоднішній день реклама є не просто повідомленням про певний товар, послугу чи виробника, а все частіше вона набуває форми художньо оформленого твору, опосередкована різними видами художньо-артистичної та словесної творчості. Наявність творчого елементу актуалізує питання про захист прав автора реклами, а також осіб, яким належать авторські права на об'єкти авторського права, що використовуються у рекламі. Запозичення чужих рекламних матеріалів дозволяє недобросовісним користувачам зекономити кошти на розроблення та створення нових реклам, інколи ввести споживачів в оману щодо справжнього виробника товарів та скористатись діловою репутацією відомого товаровиробника. Хоча співпадіння рекламних сюжетів є переважно наслідком плагіату, слід зазначити, що існують випадки, в яких реклами з однаковою ідеєю розробляються різними авторами незалежно один від одного. Тому доволі складно визначити, коли саме реклама створена із запозиченням чужого матеріалу, а коли в результаті творчої праці різних авторів.

По-друге, постійним збільшенням кількості засобів масової інформації, особливо друкованих. Доволі часто матеріали статей передруковуються з газети до газети чи журналу, при цьому ім'я автора статті втрачається. Однак і в цьому випадку проблема доведення факту плагіату ускладнюється тим, що у засобах масової інформації висвітлюються однакові новини, події тощо. У зв'язку з цим постає проблема виокремлення статей, в яких присутній плагіат, з поміж статей, написаних різними авторами на одну й і ту ж тематику.

По-третє, це поширення творів в мережі Інтернет, що спрощує доступ необмеженого кола

осіб до результатів творчої діяльності. Основними проблемами у сфері захисту авторських прав в мережі є складність відстеження розміщення об'єктів авторського права та суміжних прав на різних сайтах, встановлення особи, яка порушує авторські права тощо.

По-четверте, розширення кола осіб, які вчиняють дії, що можуть бути кваліфіковані як плагіат. Зокрема, мова йде про учнівський та студентський плагіат. Проблема плагіату у серед учнів та студентів нерозривно пов'язана із попередньою проблемою, а саме легкістю знаходження та копіювання необхідного матеріалу у мережі Інтернет. Як учні, так і студенти, копіюючи вже готові роботи, не витрачають час на їх написання. Однак при цьому, вони не приділяють ніякої уваги правомірності такого підходу до навчання.

Отже, проблема плагіату є актуальною не лише у сфері авторського права та потребує нового погляду та комплексного дослідження, що пов'язано з однієї сторони з відсутністю достатніх знань про результати творчої діяльності та умови їх правомірного використання, а з іншої не приділення належної уваги питанням виявлення плагіату у роботах учнів та розповсюдження інформації про такі випадки.

Окремі аспекти захисту авторських прав, в тому числі й від плагіату, досліджувались у працях Н.П. Бааджи, Я.П. Вашука, О.П. Орлюк, О.А. Підпригори А.П Сергєєва Є.О. Харитоновна, О.І. Харитоновної, Р.Б. Шишки, О.О. Штефан та інших.

Разом з тим, аналіз законодавства, а також практики його застосування свідчить про складність встановлення у діях правопорушників плагіату та притягнення їх до відповідальності. Тому дослідження поняття та ознак плагіату має важливе не лише теоретичне, а й практичне значення.

Метою статті є дослідження законодавства у сфері захисту авторських прав, а також практики його застосування задля визначення особливостей плагіату, як одного з правопорушень прав творця.

Одним із порушень авторських та суміжних прав відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» визнається плагіат, який визначено як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [2].

Для повноти розкриття особливостей плагіату, як одного із випадків неправомірного використання об'єктів авторського права та суміжних прав, слід виділити його ознаки.

Так, О. Штефан при дослідженні плагіату виділяє такі кваліфікуючі ознаки, як: посягання на об'єкт авторського права; завжди активна дія, форму якої законодавець визначив як

оприлюднення (опублікування) твору; дія, яка є зовнішнім проявом плагіату є незаконною (протиправною); незаконна дія може проявлятися в оприлюдненні (опублікуванні) твору як повністю, так і частково; привласнення чужого твору – оприлюднення (опублікування) чужого твору під іменем особи, що не автором цього твору [3, с. 21-23].

Виділяючи ознаки плагіату, вважається за необхідне звернутись до розкриття кожної із них.

Так, першою ознакою плагіату є використання чужого твору без згоди автора та зазначення його даних. Слід враховувати, що законодавством встановлено випадки, в яких твір може вільно використовуватись без отримання згоди правовласника та виплати авторської винагороди. Зокрема, це використання творів, які перейшли у суспільне надбання. Закінчення строку дії виключних майнових прав, не звільняє користувачів від дотримання немайнових прав, які належали автору твору. Не потребує обов'язкової згоди автора використання його творів без комерційної мети в наукових цілях, та інших випадках, визначених безпосередньо у законі. Але і в даному випадку обов'язковим є дотримання немайнових прав автора.

В інших випадках, обов'язковою умовою використання об'єктів авторського права є отримання згоди від творця або його правонаступників. Крім того, отримати дозвіл на використання об'єктів авторського права можна, уклавши відповідний ліцензійний договір з організацією колективного управління. Використання твору без згоди правовласника визнається порушенням його виключного права – надавати дозвіл іншим особам на використання твору.

Другою ознакою плагіату є привласнення авторства на чужий твір. Право авторства та право на ім'я є важливими немайновими правами, якими наділяється автор твору. Передбачається, що як немайнові права, вони не можуть передаватись та переходити до інших осіб. Порушення немайнового права авторства може передбачати або просто не зазначення автора в якості такого під час використання твору, або його привласнення. І саме другий випадок порушення права авторства є ключовою ознакою плагіату.

Третя ознака плагіату полягає в тому, що твір із запозиченням чужого матеріалу має бути оприлюднений (опублікований). Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» оприлюдненням (розкриттям публіці) твору визнається здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації,

По-четверте, виникає питання, чи є достатнім для визначення в діях особи плагіату лише обнародування твору? У визначенні застосовуються дві категорії обнародування та в дужках опублікування. Адже і при обнародуванні і при опублікуванні твір стає відомим необмеженому колу осіб. Якщо для встановлення факту плагіату достатнім є доведення твору до широкого загалу, тоді достатнім є наявність факту його обнародування, незалежно від подальшого його опублікування. Вважається, що для визнання неправомірного використання твору плагіатом, достатнім є оприлюднення такого твору. Опублікування може виступати вже як обтяжуюча обставина та враховуватись при визначенні розмірів завданих автором збитків.

Для того, щоб неправомірне використання твору було визнано плагіатом, мають бути наявні всі перелічені ознаки, що підтверджується прикладами розгляду справ про захист авторських прав.

Так, Особа 1 звернулася до суду з позовною заявою, в якій в обґрунтування своїх вимог вказала на те, що вона є одноосібним автором англomовного твору «1», вперше опублікованого під її іменем та копірайтом в 1995 році на с.11 її посібника «1». Вона ніколи жодним чином не передавала відповідачам жодного з її авторських прав на твір «1». Відповідачі в 1997 році випустили посібник «2», на сторінці 26 якого опублікували її вищезазначений твір без зазначення її імені як автора, чим порушили її немайнове авторське право на ім'я автора. Відповідачки Особа 6, Особа 4 без її відома порушили цілісність її твору, частину твору використали дослівно, частину скоротили. Крім того, відповідачки внесли до твору неправдиві відомості. Цим порушили її права на ім'я автора, дозвіл чи заборону зазначати ім'я автора, на недоторканість твору та завдали шкоди її честі, гідності, репутації автора. Факт порушення відповідачками її авторських прав на зазначений твір встановлений та доведений судовим рішенням, що набрало законної сили, а саме: рішенням Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 2006 р. Тому відповідачам було відомо і про порушення її прав і про зазначене судові рішення по справі. Всіма зазначеними порушеннями недоторканості її твору відповідачки завдали шкоди її діловій репутації автора. За декілька днів до завершення зазначеного судового спору відповідачі «Р» і «В» підписали до друку, потім видали і продають по всій Україні видання «З». На с. 378-379 не лише повторно вмістили вищезазначену контрафактну переробку її твору, але її переклад українською мовою. За результатами дослідження матеріалів справи факту плагіату встановлено не було. Як зазначено в рішенні Красногвардійського районного суду

м. Дніпропетровська законодавством плагіат визначається як оприлюднення (опублікування) повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. А згідно дослідженого в судовому засіданні одного із примірників випущеного методичного посібника «З», у якому надруковано англomовний твір «1», автором даного твору не зазначено будь якої особи. Щодо посібника, надрукованого у 1997 році, встановлено, що згідно листа Управління народної освіти від 1997 року тираж методичного посібника «2» було знищено в кількості 973 примірника. Методичний посібник «2» не був доступним для публіки, він не був розповсюджений, не продавався, не було доступу до посібника і через будь-які інші системи інформації. Отже порушень авторських прав позивачки з боку відповідачів не було [5].

Важливе значення для кваліфікації дій, як плагіат, має встановлення факту доведення твору, створеного з порушенням авторських прав третіх осіб, до широкого загалу. Так, Позивач звернувся з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю -Відповідач-1 та до Державного підприємства «Дніпропетровський регіональний державний науково-технічний центр стандартизації, метрології та сертифікації» (далі -Відповідач-2), в якому просить господарський суд заборонити Відповідачеві-1 будь-які дії, спрямовані на використання будь-яким чином творів технічного характеру.

В обґрунтування позову Позивач посилається на факт плагіату з боку Відповідача-1. За результатами дослідження матеріалів справи судом зроблений висновок про те, що факт плагіату не підтверджується матеріалами справи, оскільки направлення затвердженого підприємством проекту технічних умов для державної реєстрації не робить його доступним для невизначеного кола осіб, тому не є його оприлюдненням (опублікуванням) в розумінні Закону України «Про авторське право і суміжні права» [6].

Отже, як свідчать окремі приклади розгляду справ про притягнення осіб до відповідальності за порушення авторських прав внаслідок плагіату, відсутність однієї із ознак плагіату, передбачених у Законі України «Про авторське право і суміжні права» не дозволяє кваліфікувати дії саме як плагіат. Разом з цим, це не повинно розглядатись як підстава для звільнення порушника від будь-якої відповідальності та неможливості автором захистити права від їх подальшого порушення. Вважається, якщо створено твір, який містить запозичення іншого твору без зазначення даних автора оригінального твору, але такий твір ще не обнародовано, не опубліковано, можуть застосовуватись положення п. «д» ч. 1 ст. 50 Закону України «Про авторське

право і суміжні права», відповідно до якого порушенням авторських прав визнається вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав є підставою для судового захисту. Це дозволить не допустити розповсюдження творів, створених з порушенням авторських прав.

Таким чином, обов'язковими ознаками плагіату є: неправомірне використання чужого твору; привласнення авторства, обнародування (опублікування) твору під іменем особи, яка не є його автором.

Разом з тим, наведене у Законі України «Про авторське право і суміжні права» визначення плагіату потребує відповідного уточнення та конкретизації з метою попередження виникнення численних спірних моментів при виявленні та доведенні факту плагіату, що має сприяти підвищенню ефективності захисту прав та інтересів авторів та їх правонаступників.

Враховуючи розширення сфер та способів використання об'єктів права інтелектуальної власності, актуального значення набуває питання можливості визнання плагіатом дій, пов'язаних з неправомірним використанням інших, ніж об'єкти авторського права та суміжних прав, результатів інтелектуальної діяльності.

Крім того, боротьба з плагіатом має починатись з попередження його проявів у роботах учнів та студентів, щоб неправомірне запозичення не ставало нормою у подальшій науковій та творчій діяльності, та не сприймалось як звичайна практика, яка не передбачає відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009-2014 роки : схвалено рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності (Протокол від 11 березня 2009 р. № 11) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/plans_reports.html
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13. — Ст. 64.
3. Штефан О. Плагіат — невідомна частина творчості? / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2012. — № 2. — С. 20-29.
4. Рішення Апеляційного суду Тернопільської області від 27 травня 2008 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6902826>
5. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області по справі № 22ц-2828/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9757232>
6. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області по справі 37/13-10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13505306>